

Serdar Korucu: Soykırım rahip Gomidas'ı nasıl etkiledi?

Posted on 19/11/2019

Gomidas Vartabed bugün Ermeni dünyası için tartışmasız simge bir isim. Klasik Ermeni müziği denildiğinde akla ilk gelen isimlerden. Rita Soulahian Kuyumjiyan ise bu bilinen Ermeni ikonunun daha az konuşulan, daha az dile getirilen bir yanının izini sürüyor çalışmasında. Ermeni aydınının hastalığını hem biyolojik hem psikanalitik-psikolojik açıdan araştırıyor.

Gomidas Vartabed, 150 yıl önce 26 Eylül 1869'da Kütahya'da doğdu. Çağdaş Ermeni klasik müziğinin babası olarak görülecek olan Gomidas'ın hayatında soykırım süreci kırılma yaratacaktı.

"... yerinden yurdundan edilmiş binlerce çocuk, kadın, yaşlı genç Ermeni'den oluşan bir kabile gördüm. Geceyi tepede, hep birlikte bir kantik söyleyerek geçirmişlerdi... "Sabah mübarek olsun."

Rahip Gomidas, Çankırı'ya yapılan acı verici yolculuk sırasında bir gün sabahın erken saatlerinde sürgüne götürülen çaresiz, korkmuş insanların bu görüntüsüne şahit olduğuna inanıyordu. Böyle bir anısının olması mümkün değildi, çünkü Osmanlı hükümetinin soykırımı başlatacak tehcir kararı 27 Mayıs 1915'te yayınlanırken kendisi 24 Nisan tutuklamaları arasındaydı ve bu süreçte Çankırı'dan İstanbul'a dönmüştü. Bu hatıraya sahip olduğunu sanmasının nedeniyse akut stres bozukluğu olarak adlandırılan rahatsızlığa yakalanmış olmasıydı. Bu değerlendirme, Rita Soulahian Kuyumjiyan'ın Aysu Oğuz tarafından Türkçeye kazandırılan ve Birzamanlar Yayıncılık'ın yayımladığı "Deliliğin Arkeolojisi - Gomidas" kitabından...

Gomidas Vartabed bugün Ermeni dünyası için tartışmasız simge bir isim. Klasik Ermeni müziği denildiğinde akla ilk gelen isimlerden. Rita Soulahian Kuyumjiyan ise bu bilinen Ermeni ikonunun daha az konuşulan, daha az dile getirilen bir yanının izini sürüyor çalışmasında. Ermeni aydınının hastalığını hem biyolojik hem psikanalitik-psikolojik açıdan araştırıyor. Peşinden koştuğu sorular şunlar oluyor: Yıllar boyunca gösterdiği tüm kafa karıştırıcı belirtilerinin arkasında hangi acılar bulunuyordu? Hastalığını herhangi biri derinlemesine araştırmış mıydı? Ölüm kampında yaşadıkları ile gösterdiği hastalık belirtileri arasındaki olası ilişki ciddi bir şekilde incelenmiş miydi?

Bu alan az araştırılmış bir konu. Kuyumjiyan'ın da belirttiği gibi soykırımı izleyen on yıllarda yetişen Ermeni uzmanlar, özellikle de bu kuşağın Ermeni psikologları ve psikiyatristleri, soykırımın hayatta kalanlar üzerindeki, kendileri ve aileleri dahil travmatik etkilerini tartışmakta fazlasıyla isteksizlerdi. Bunda hayatta kalanlar ve onların torunlarının yeni sosyal ve mesleki alanlarla bütünleşmeye çalışırken kendilerini utanç verici "aç Ermeniler" klişesinden uzak durmak mecburiyetinde hissetmiş olababilirlerdi.

Rita Soulahian Kuyumjiyan, bu soruların peşinden Gomidas'ın 1988'de hayatının son on üç yılını geçirdiği Paris'in dışındaki Hôpital Villejuif'le bağlantıya geçiyor. Hastalığına doğru bir teşhis koymak için... Ancak elde ettiklerini yeterli bulmayan Kuyumjiyan, "Deliliğin Arkeoloji"si için araştırmasını daha da kapsamlı hale getiriyor. Soğomon Soğomonyan adıyla vaftiz edilen Rahip Gomidas'ın doğumundan 6 ay sonra kaybettiği annesi Takuhi Hovhanesyan ile başlıyor. Psikiyatrist John Bowlby'nin tanımıyla bir başka "güçlü koruyucu" bulmak umuduyla gideceği babası Kevork Soğomonyan'ın çocuğunu kaderiyle baş başa bırakıp kendini içkiye vermesi sonrası ölümü de bir başka travması oluyor. Her ne kadar amcası Harutyun kendisini resmen evlat edinse de Gomidas'ın çocukluk yıllarında kendisini evsiz gibi hissettiğini bir çocukluk arkadaşının anlatımından buluyor: "Babasının vefatından sonra hayatı daha da acıklı bir hal aldı. Çocuk, gerçek anlamda evsizdi. Ona genellikle sokaklarda ve ağlarken rastlardım." Kuyumjiyan'a göre Gomidas'ın hayatta kalan tek ebeveyninin alkolizmi ve sonrasındaki ölümü, yıllar sonra gerçekleşecek psikolojik

trajedilere zemin hazırlayacaktı.

1881'in sonbaharında Eçmiadzin'e gidişi başına gelenlerle ilgili "kabullenme ve iyileşme" sürecini başlatacak, 1896-1899 yılları arasında Berlin'deki öğrenciliği, sonrasında yeniden Eçmiadzin'e dönüşü yeni bir dönemi açacaktı. Gomidas kırsalın melodilerini fark ediyordu.

"Anneciğim, çaresiz çocuğun ne yapabilir?

Anneciğim, gel bana bak, neredesin?

Anneciğim, anneciğim, ne yapacağımı bilmiyorum.

Beni yetim bıraktın; beni yetim bıraktın...

Vay-vuy, vay-vuy, vay-vuy..."

Bir kız çocuğunun söylediği melodideki sözler, Rita Soulahian Kuyumjiyan'a göre Gomidas'ı kendi çocukluğuna döndürecekti. Gomidas Vartabed, halkın melodileri üzerine araştırmasını genişletecekti. 1903 sonbaharında üç yıllık çok özenli bir derlemeyle bir halk şarkısı kitabı yayınlayacaktı. Bu derlemelerin devamı gelecekti, ama öncesinde 1906 Mart'ında Eçmiadzin'de takdir edilmediğini hissederek Batı'ya Avrupa'ya gidecekti.

Başta Paris ve Venedik olmak üzere Batı'da başarı yakalasa, Hay Knar (Ermeni Liri) isimli çalışmasını 1907'de yayımlasa da maddi zorluklar nedeniyle Eçmiadzin'e dönecekti. Bu dönemde kendisine yıllarca sevgi ve destek veren Gatoğigos "Khrimyan Hayrig" vefat etmişti. Bu bir başka "baba" ile vedalaşmaydı ve bunu yakın arkadaşı Markarid Babayan'a şöyle anlatacaktı: "(...) ışık istiyorum, parlak bir ışık, gökyüzüne yükselmek yukarılara çıkmak ve yakıcı güneşle yaşamak istiyorum, fakat yolu bulamıyorum ve bu boşucu havada nefes alamıyorum" Yani Gomidas, Kuyumjian'a göre açıkça depresyon ve boşluk duygusu yaşıyordu. Yeni Gatoğigos'un 1909'da II. Madteos olarak seçilmesi kısa bir süre için umutlarını yeşertse de hayali olan müzik okulu kurmasına ret yanıtı verilecek, Sevan Manastırı'na inzivaya çekilmek için gönderilme talebi de reddedilecekti. Gomidas, Osmanlı topraklarına dönme kararı alıyordu. Ancak bu cesaret gerektiren bir değişimdi çünkü her ne

kadar II. Meşrutiyet ilan edilmiş olsa da Adana Katliamı'nın üstünden bir yıl geçmişti. 1910 yılının Eylül'ünde İstanbul'da, Pera'da Pangaltı Sokak 83 numarada Karagözyan ailesine ait bir daireyi kiraladı. Bu süreçte kutsal kantiklerin (ilahilerin) dini olmayan mekanda söylenmesine dini otoriteler karşı çıkacak, fakat Gomidas yolunda ilerleyecek, 4 Aralık 1910'da Pera'da Petit Champ'ta konserini verecekti. Ünü o kadar hızlı yayılıyordu ki Mısır Ermenilerinden gelen daveti kabul etmesi ardından gerçekleştirdiği performans sonrası ünlü Ermeni yazar Dikran Gamsaragan, "Mısır Ermenilerine bir parça Ermenistan getirdi... bize ... Masis Dağı'nı getirdi; kim demiş dağlar yürüyemez diye..." Sonrasında Avrupa'ya giden Gomidas, 1912'de ise en büyük rüyasını, konservatuar kurma hayalini İstanbul'da gerçekleştirmek için hazırlıklara başlıyordu. 1913'te bir kez daha Eçmiadzin'e gitse de yine aradığını bulamayacak, bir kez daha Osmanlı başkentine dönecekti ve Ermeni alfabesinin bin beş yüzüncü yıldönümüne Ermeniceye duyduğu aşkla yazdığı Ov Medzaskanç Tu Lezu (Ah Benim Şanlı Dilim) dillere destan olacaktı. Ünü sadece Ermeni toplumu içinde değil, tüm Osmanlı'ya yayılıyordu fakat 1915 geliyordu. O da 24 Nisan gecesi tutuklananlar arasında yer alacaktı.

'AĞAÇLARI PUSUDA BEKLEYEN YAĞMACILARA BENZETİYORDU'

Tutuklandığı ilk günde serbest bırakılacağına inanan Gomidas'ın Çankırı yolunda psikolojisi bozuluyor, Kalecik'teki bir kervansarayın önündeki meydanda sürekli "hiç kimse anlamıyor" diye mırıldanıyordu. Etrafındakilere göre artık başka birine dönüşmüştü. Çankırı'da tutulan 291 Ermeni'den hayatta kalan 40'ı arasında yer alacaktı. Belki şans eseri, belki de nüfuzlu arkadaşları sayesinde ancak Kuyumjian'a göre akut stres bozukluğuna yakalanmıştı bile. Öyle ki aynı arabada yolculuk yapan Rahip Balakyan, Rahip Gomidas'ın "büyük ağaçları, pusuda bekleyen yağmacı hırsızlara benzettiğini" aktaracaktı.

Bu kez döndüğü İstanbul, bir zamanlar konservatuar hayalini gerçekleştirmeyi düşündüğü şehir değildi. Kendisini "hapishane" gibi hissedeceği bir ev ve peşinde sürekli gizli ajan dolu

olduğunu hissettiği sokaklar bekliyordu. Bundan sonra yaşayacakları Travma Sonrası Stres Bozukluğu'nun sonuçlarıydı. Mesela 1916'da ilahi okunurken, sunakta hıçkırığa hıçkırığa ağlayacaktı. Sonra krizleri artacak, sürekli ağlayacak ve dua edecekti. Durumun daha da ilerlemesi üzerine Osmanlı Ordusu tarafından yönetilen bir sanatoryum olan Hôpital de la Paix'ye (Bugün Lape Hastanesi) götürülecekti. Birlikte Çankırı travmasını yaşadığı Dr. Vahram Torkomyan ve ismi kayıt düşülmemiş olan Dr. Konos da hastanedeydi, fakat baş psikiyatrist Dr. Mazhar Osman'dı. Kuyumjian'a göre bu süreçte Gomidas bir kez daha "esir" olarak hissedecek ve özellikle Mazhar Osman'ı mükemmel eğitime rağmen sadece "bir Türk ve dehşet unsuru" olarak görecekti. Öyle ki çaresiz bir hasta olarak Paris'e gönderilecekti.

1935 yılının 20 Ekim'inde hayatını kaybetme nedeni damar yetmezliğinden tükenme olan Gomidas'ın cenaze töreni 27 Ekim 1935 Pazar günü Paris'te Surp Hovhannes Mıgırđiç Ermeni Kilisesi'nde yapıldı. Mumyalanan naaşı, 1936 Mayıs'ında Ermenistan'a nakledildi ve 1967'deki resmi soykırım anıtına kadar Gomidas'ın mezarı Ermeni Panteonu içinde 24 Nisan'da anma yeri işlevi görecekti...

Kuyumjian'ın kitabının önsözündeki cümleleri ise 24 Nisan ve sonrasındaki travmayı sadece Gomidas'ın yaşamadığını, bir toplumu nasıl etkilediğini vurgulamakta: "Çocukken, 1915'teki korkunç olaylarda dağılan hayatını yeniden kurmaya çalışan babamı izlerdim. Gomidas'ın katlandığı çileler üzerinde kendimce çalışırken, farkında olmadan kendi ailemi mahveden trajediler üzerine de çalışmış olduğumu hissettim. Sanki yakınlık yoluyla iyileşmişim. Umarım bu anlayış Ermeni veya değil, tüm okurlarımla benzer bir içsel anlayış ve uyum duygusuna ulaşmalarını sağlar."

Kaynak: gazeteduvar.com.tr